

Sammlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 133 2012

I distribution:

Swedish Science Press

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ:

Göteborg: Stina Hansson, Lisbeth Larsson

Lund: Erik Hedling, Eva Hættner Aurelius, Per Rydén

Stockholm: Anders Cullhed, Anders Olsson, Boel Westin

Uppsala: Torsten Petterson, Johan Svedjedal

Redaktörer: Otto Fischer (uppsatser) och Jerry Määttä (recensioner)

Inlagans typografi: Anders Svedin

Utgiven med stöd av

Magnus Bergvalls Stiftelse och Vetenskapsrådet

Bidrag till *Samlaren* insändes digitalt i ordbehandlingsprogrammet Word till info@svelitt.se. Konsultera skribentinstruktionerna på sällskapets hemsida innan du skickar in. Sista inlämningsdatum för uppsatser till nästa årgång av *Samlaren* är 15 juni 2013 och för recensioner 1 september 2013. *Samlaren* publiceras även digitalt, varför den som sänder in material till *Samlaren* därmed anses medge digital publicering. Den digitala utgåvan nås på: <http://www.svelitt.se/samlaren/index.html>. Sällskapet avser att kontinuerligt tillgängliggöra även äldre årgångar av tidskriften.

Uppsatsförfattarna erhåller digitalt underlag för särtryck i form av en pdf-fil.

Svenska Litteratursällskapet tackar de personer som under det senaste året ställt sig till förfarande som bedömare av inkomna manuskript.

Svenska Litteratursällskapet PG: 5367–8.

Svenska Litteratursällskapets hemsida kan nås via adressen www.svelitt.se.

ISBN 978-91-87666-32-4

ISSN 0348-6133

Printed in Sweden by
Elanders Gotab, Stockholm 2013

arkala genusordningen. Den sjunde scenens agitatoriska arbetarmöte byttes under arbetet ut mot en scen med diskuterande kvinnor, vilket förstärker bilden av att männen, eller "karlarna" och "storgubbarna" som de omtalas av kvinnorna, visserligen har den formella makten – till och med att strejka – medan kvinnorna har och utnyttjar en informell maktställning.

Vad gäller regin och föreställningen får vi en god bild av regissören Arne Andersson och hans stora betydelse för hela projektet. Den "oerhörda klarheten i analys och tanke", som Arne Andersson tillskriver sin stora förebild Ralf Långbacka, kan ju även sägas gälla för honom själv. Men det är som sagt skillnad på iscensättning, uppsättning, föreställning och teaterhändelse. Det är skillnad på regissörens förberedande arbete och den verkan som teaterhändelsen åstadkommer. Därför undrar jag om Testad gör rättvisa åt *Spelet om Norbergsstrejken* genom att använda sig av Tadeusz Kowzans analysmodell över visuella och auditiva teatertecken. Dessutom skapades inte denna modell "ungefär samtidigt med tiden för Spelets premiär" (s. 135), utan tio år tidigare, under semiotikens förlovade 1960-tal. Det hade varit på sin plats att presentera Kowzan som den teatersemiotiker han är, och även om semiotiken erbjuder ett lätthanterligt analytiskt redskap tror jag att det hade varit mer givande att ta fasta på det rituella och kultiska inslaget i *Spelet om Norbergsstrejken* som teaterhändelse. När Claes Englund beskriver Storgruvan i Klackberg som "en kultplats för svensk teater" (s. 26) så menar Testad att det sker på bekostnad av Spelet som arbetarkulturellt uttryck, men en sådan framstående forskare vad gäller arbetarkultur som Holger Värnlund undersöker det kultiska som uttryck för ett rituellt socialt beteende just med avseende på arbetarspelen. Testad nämner visserligen Holger Värnlund, men då endast i egenskap av redaktör och inte forskare. De punkter han listar för att ett rituellt socialt beteende stämmer väl in på Norbergsspelet.

De starka gemenskapsdefinitioner som med fog kan kallas rituella och kultiska bör kanske till för att förklara den känslomässiga potentialen i ett projekt som *Spelet om Norbergsstrejken*. Med Sture Karlssons ord var väl den monumentala bergväggen i Klackberg ändå något mer än ett teatersemiotiskt tecken: "Klackbergs storgruva var ingen idyll. Det var den kapitalistiska utsugningen i all sin råhet. Ingen scenograf i världen kan bygga upp den scenen någon annanstans" (s. 67). Testad noterar hur den berörda arbetarbefolkningen saknade ord för

sin upplevelse, och hon ger inte många exempel på de "verkliga arbetarerfarenheter" som kom till uttryck. Hon har avstått från att återge intervjuvar, eftersom kroppsspråk och gestik gått förlorade i bandinspelningen. Men hon återger ändå ett intervjuvar från gruvarbetaren Enar Wennerlund, som för att ge ord åt sin upplevelse gör en liknelse med Vilhelm Mobergs *Invandrarna*. Men det är inte romanen *Invandrarna* som egentligen avses, utan *Nybyggarna*, och det är inte en häst som figurerar i det han minns av romanen, utan en ox (s. 181). Naturligtvis har Enar Wennerlund, liksom vi alla, rätt till sin egen upplevelse, och det finns naturligtvis inget krav på att våra minnen och upplevelser skall tåla en källkritisk granskning. Men frågan kvarstår: vad är det som gör upplevelsen i fråga till en "sann", "verklig" eller "äkta" arbetarerfarenhet?

Gunnel Testad har i sin avhandling behandlat och bearbetat ett rikt material kring det unika teaterprojektet *Spelet om Norbergsstrejken*. Hon lyckas levandegöra och kritiskt granska denna teaterhändelse både som ett socialt och estetiskt uttryck för en specifik arbetarkultur och som ett fruktbar möte mellan radikala kulturarbetare och en lokal arbetarbefolkning. Avhandlingens förtjänster vilar till största delen på avhandlingsförfattarens förmåga att engagerat levandegöra ett stort empiriskt material. Den gör verkligen sympatisk rättvisa åt "solidariteten och det vackra" i *Spelet om Norbergsstrejken*, och den utgör själv ett solidariskt och stridbart uttryck för densamma. Men det gör också att ideologin kan skymma teorin, som på sina ställen hade kunnat fördjupas och utvecklas, inte minst vad gäller tillämpningen av offentlighetsteorin.

Ola Holmgren

Andreas Hedberg, *En strid för det som borde vara. Viktor Rydberg som moderniseringskritiker 1891–1895* (Skrifter utgivna av Avdelningen för litteratursociologi vid Litteraturvetenskapliga institutionen i Uppsala, 62). Gidlunds förlag. Hedemora 2012.

Det är från Viktor Rydbergs (1828–1895) tankedik "Prometeus och Ahasverus" (1882) som titeln på Andreas Hedbergs doktorsavhandling har hämtats. Dikten gestaltar en motsättning mellan å ena sidan det demokratiska, humana och optimistiska som företräds av Prometeus, och å den andra sidan en resignerad, egoistisk och pessimistisk syn på tillvaron som representeras av Ahasverus. Således är det Pro-

meteus som uttrycker ett hopp om en bättre värld, och som när en ambition att föra ”en strid för det som borde vara”. I Rydbergs andra diktsamling från 1891 finns det en intressant länk tillbaka till mötet mellan Prometheus och Ahasverus. I den ödesmätade sviten ”Den nya Grottesången” återkommer nämligen Ahasverus ensam, för att förmedla en förtrivlad bild av det industrialiserade samhällets livsvillkor. Den prometiska framtidstro som kunde ha mildrat och balanserat Ahasverus mörka vision om mänsklighetens stundande undergång, saknas helt.

Denna rörelse mot en mer desillusionerad och pessimistisk inställning till samhällsutvecklingen är synlig på flera ställen i Viktor Rydbergs sena författarskap, och utgör ämnet för Hedbergs avhandling. Mer precis handlar det om Rydbergs roll som moderniseringskritiker, såsom denna kommer till uttryck i hans författarskap mellan åren 1891–1895. Den moderniseringskritiska rollen beskrivs av Hedberg som ideologiskt och politiskt grundad. Längre förknippades Rydberg med liberalismen – redan hans tidiga följetongsromaner rymmer inslag av idédebatt och samhällskritik med radikala och liberala förtecken. Men den sene Rydberg har ofta beskrivits som konservativ eller som en liberal avfälling, mycket på grund av sina kritiska kommentarer om socialdemokratien och industrialiseringen.

Syftet med Hedbergs avhandling är emellertid att ”åstadkomma en alternativ bild av Viktor Rydbergs politiska utveckling” (s. 14), och dess övergripande tes är att ”Rydbergs 1890-talsverk bör läsas som ett försök till nyorientering i moderniseringskritisk anda snarare än som tecken på ett konservativt avfall” (s. 15). De verk som Hedberg läser på detta sätt är två: den historiska romanen *Vapensmeden. Hågringar från reformationstiden* (1891) samt uppsatsen ”Den hvita rasens framtid” (1895). Genom närläsningar av dessa texter undersöker avhandlingen med hjälp av narratologisk och retorisk terminologi hur Rydberg i romanens och sakprosans form ”driver idéer, hur han lägger fram sitt ärende som författare” (s. 14).

Utöver en kort inledning där studiens utgångspunkter på sedvanligt sätt presenteras, består avhandlingen av tre kapitel. Det första är ett kartläggande, litteratursociologiskt inriktat kapitel medan de två följande kapitlen utgörs av textanalyser av *Vapensmeden* respektive ”Den hvita rasens framtid”. Därutöver rymmer avhandlingen en kort exkurs angående dateringen av ”Den hvita rasens framtid”, samt en bibliografi över utgivningen av Viktor Rydbergs verk mellan åren 1896–2003. I det

följande presenterar och kommenterar jag i tur och ordning avhandlingens tre kapitel. Synpunkter på utgångspunkter, problemformuleringar, framställningssätt och vägval presenteras löpande i anslutning till de tre kapitlen.

Avhandlingens första kapitel, ”Rydbergbildens förvandlingar. Spridning och presentationer av Viktor Rydbergs författarskap 1896–2003”, behandlar hur förlag och forskare efter Rydbergs död har hanterat författarskapet, och i synnerhet de moderniseringskritiska aspekterna därav. Det handlar om verkens spridning och ställning dels inom ramarna för vad Hedberg benämner ”bokmarknadens trädning av författarskapet” eller ”marknadens kanon”, dels inom ramarna för en akademisk kanon representerad av litteraturhistoriska översiktsverk. Kapitlet avser med andra ord att åskådliggöra, ur såväl kvantitativa som kvalitativa aspekter, hur konjunkturerna för författarskapet sett ut i det litterära fältet till och med början av 2000-talet.

Med utgångspunkt i bibliografin kan Hedberg visa hur den totala utgivningen av Rydbergs verk ser ut (sammanlagt 434 utgåvor fram till 2003), samt när och hur de båda texterna *Vapensmeden* och ”Den hvita rasens framtid” publicerats, och deras ställning i förhållande till utgivningen av andra verk. I den sammanlagda utgivningen visar sig *Vapensmeden* (46 utgåvor) vara den näst mest utgivna av Rydbergs romaner, efter *Singoalla*. Det är också dessa båda verk som finns kvar längst i utgivningen – den senaste utgåvan av *Vapensmeden* kom 1984. Uppsatsen ”Den hvita rasens framtid” har aldrig publicerats separat, utan bara inkluderats i olika skriftserier och samlingsverk (sammanlagt i åtta utgåvor). Här, liksom på andra ställen i avhandlingen, görs även jämförelser med ”Den nya Grottesången”, som förstas är det verk av Rydberg som mest påtagligt framträder som moderniseringskritiskt. Diktsviten är även den mest spridda av de texter som Hedberg behandlar som moderniseringskritiska – den utkom i 47 fullständiga utgåvor under perioden och har därtill publicerats helt eller delvis i åtskilliga antologier.

I förhållande till utgivningshistoriken avviker prioriteringarna något i de litteraturhistoriska översiktsverken, där exempelvis *Den siste atenaren* ägnas betydligt mer utrymme än *Vapensmeden*. Sammanlagt behandlar Hedberg åtta litteraturhistoriska översiktsverk, utgivna mellan åren 1911–1990, från andraupplagan av Schück & Warburgs *Illustrerad svensk litteraturhistoria* till Lönnroth & Del-

blancs *Den svenska litteraturen*. Ur kvantitativ synpunkt behåller Rydberg alltjämt en närmast oförändrad och stark ställning i översiktsverken, i fråga om det relativa utrymme som ägnas hans författarskap. Men bortsett från ”Den nya Grottesången” får de moderniseringskritiska aspekterna av författarskapet mycket lite uppmärksamhet. Omnämningen av ”Den hvita rasens framtid” saknas helt, och *Vapensmeden* beskrivs så gott som uteslutande som en ”harmonisk” och ”lugn” berättelse. Både i fråga om romanens eventuella budskap till samtiden och författarens politiska inställning går meningarna isär – Ingemar Algulin hävdar att *Vapensmedens* författare framträder som liberal, medan Fredrik Böök beskriver honom som konservativ.

I slutet av kapitlet kompletteras bilden av hur författarskapet presenterats och publicerats med en sammanställning av resultat från tidigare forskning, med uppgifter om Rydbergs ställning i bland annat skolundervisningen och radions lyrikuppläsningar. Sammantaget framträder 1920-talet som Rydbergs verkliga storhetstid, även om författarskapet in på 1960-talet behåller en förhållandevis stark position såväl på bokmarknaden som i skolundervisningen och i radions diktuppläsningar. Därefter avtar emellertid utgivning och annan närvaro snabbt.

Det är ett intressant kapitel som bidrar till att belysa författarskapets receptions- och utgivningshistoria under 1900-talet. Det finns också en god ambition att skildra en bredare spridning och användning av författarskapet, i radion, filmen och skolundervisningen. Ändå blir framställningen omotiverat koncentrerad på tryckta texter och akademisk meningsproduktion. Bibliografin, som ligger till grund för kapitlets beskrivning av verkens spridning mellan åren 1896–2003, har upprättats med utgångspunkt i uppgifter ur *Svensk bokkatalog*, och det är symptomatiskt att Hedberg valt 2003 som slutår, då bokkatalogen därefter förekommer som en elektronisk databas istället för i tryckt form. Bortsett från en digital utgåva av *Singoalla*, som nämns i en not (nr 169), saknar både bibliografin och kapitlet uppgifter om elektronisk publicering av Rydbergs verk. Även om de digitala utgåvorna inte på samma sätt gör det möjligt att följa bokutgivningen kvantitativt så bör givetvis en undersökning som behandlar 2000-talet ta hänsyn till de nya lagrings- och publiceringsformer genom vilka inte minst äldre litteratur bevaras och sprids. En sökning på Rydberg i Libris ger 26 titlar i elektroniskt format, och flera av hans verk finns även tillgängliga via Projekt Runeberg och Litteraturbanken.

Också på andra sätt hade beaktande av elektroniska resurser kunnat nyansera kapitlets bild av författarskapets nutida ställning. Både i kapitlets inledning (s. 29) och i dess slutsatser (s. 64–65) diskuterar Hedberg vad som i ”det allmänna medvetandet” lever kvar av Rydbergs författarskap. Här nämns ”Betlehems stjärna” (”Gläns över sjö och strand...”), ”Tomten”, ”Den nya Grottesången”, *Singoalla*, recitativet ur Jubelfestkantaten, samt *Lille Viggs äfventyr på julafton*. Det är inga orimliga antaganden, men eftersom en stor del av dagens informationssökning och läsning sker via webben snarare än i tryckta böcker kunde diskussionen med fördel ha förts med hjälp av exempelvis statistiskt underlag från sökmotorer. En sökning på Rydberg i det användbara verktyget Google Trends visar inte oväntat att dagens Rydbergintresse är mer avgränsat än så, såväl i tid som i verk. Från nästan ingen aktivitet alls under årets första elva månader, rusar nämligen söktrycket på ”Tomten” och ”Betlehems stjärna” varje år i adventstider. Det tycks bara vara under denna begränsade tid som en mycket liten del av Rydbergs författarskap aktualiseras idag. Samtidigt visar underlaget från Google att även detta intresse minskar år efter år. Med utgångspunkt i material av detta slag hade Hedberg kunnat föra ett mer utvecklat resonemang om hur, vad och i vilken omfattning Rydbergs författarskap lever i vår samtid.

Med tanke på att de dikter som blivit en del av våra jultraditioner troligen alltid hört till det mest populära i Rydbergs författarskap är det även anmärkningsvärt att avhandlingen helt saknar uppgifter om tonsättningar. De generella tendenser som finns i kapitlets uppgifter om utgivning och spridning hade förmodligen inte förändrats så mycket om också sångböcker och inspelningar tagits med, men troligen hade styrkeförhållandena mellan olika verk i författarskapet, mellan lyrik och prosa, blivit mer markanta. Svensk Mediedatabas har uppgifter om mer än 400 fonograminspelningar med anknytning till Rydberg, och bara Alice Tegnér’s melodi till och textversion av ”Betlehems stjärna” har förstås haft en avgörande betydelse för diktens spridning.

Mina invändningar så här långt har handlat om kapitlets traditionella och tillsynes oreflekterade val av empiriskt material. Ingenstans förs några resonemang om hur dessa val gått till, och varför. Hedberg konstaterar själv, om marknadens och forskningens Rydbergrepresentationer, att ”varje urval är en produkt av konkreta intressen” (s. 30),

men begrundar aldrig att hans egna val av publiceringsformer och litteraturhistoriska översiktsverk kunde ha varit annorlunda eller att de skulle behöva motiveras. Detta är emellertid, vilket jag ska återkomma till, inte bara ett problem i detta kapitel, utan något som genomsyrar avhandlingen som helhet.

En mer generell invändning är också att det första kapitlets kartläggning av författarskapets spridning och Rydbergs eftermäle framstår som omotiverad i relation till avhandlingens syfte och teser. Där finns inga frågeställningar med bäring på författarskapets status, spridning eller mottagande. Möjligen kan beskrivningen av översiktsverkens presentationer betraktas som en bakgrund mot vilken avhandlingens alternativa bild av Rydbergs politiska utveckling kan avteckna sig, men i förhållande till Hedbergs övergripande tes, ”att Rydbergs 1890-talsverk bör läsas som ett försök till nyorientering i moderniseringskritisk anda” (s. 15), övertygar kapitlet snarare om motsatsen.

Detta beror inte minst på det sätt på vilket Hedberg förhåller sig till det receptionshistoriska materialet. Hans egen övertygelse om Rydbergs politiska inställning och det sena författarskapets samtidskritiska prägel, bildar nämligen en märklig förståelse i kapitlet trots att underlag för detta ännu inte presenterats. Kapitlet ska, skriver Hedberg i inledningen, ”visa hur Rydbergs försök till nyorientering missförståts och förbigåtts av förlag och forskare” (s. 27). Vad kapitlet i praktiken visar är att den populära romanen *Vapensmeden* aldrig har uppfattats som ett moderniseringskritiskt verk, samt att ”Den hvita rasens framtid” bara publicerats ett fåtal gånger och aldrig omnämnts i översiktsverken. Några grunder för att beskriva dessa förhållanden som resultat av försummelse från förlag och forskare finns inte. Inte heller verkar det rimligt att tolka översiktsverkens behandling av *Vapensmeden* som en ”orsak” till att Rydbergs moderniseringskritik ”fått begränsat utrymme i forskningen” (s. 65), eller det faktum att romanen *beskrivits* som lugn och harmonisk, som ett ”skäl till att *Vapensmedens* samtidskritiska udd inte uppmärksammats” (s. 66). Tvärtom är detta tydliga tecken på att man inte har uppfattat några sådana tendenser i romanen, och skälet till detta är förstås först och främst verket självt.

Kanske kunde det märkliga intryck som kapitlet nu ger ha mildrats något om det istället hade placerats efter textanalyserna. Då hade det åtminstone funnits möjlighet att först anföra några ar-

gument till varför Hedbergs egen tolkning skulle vara mer rimlig än tidigare kritikers och forskares. Men samtidigt kvarstår att Hedbergs tolkning av *Vapensmeden* som ett moderniseringskritiskt verk är mycket egensinnig, samt att avsaknaden av omnämmanden av ”Den hvita rasens framtid” framstår som naturlig – sakprosa berörs sällan i litteraturhistoriska översiktsverk.

Hedberg diskuterar aldrig omfattningen av Rydbergs moderniseringskritiska författarskap, men ”Den nya Grottesången”, som inte närmare behandlas i avhandlingen, är förstås dess tydligaste exponent. Diktsviten uppmärksammas också i översiktsverken och hör till de mest publicerade verken. Men om det moderniseringskritiska författarskapet därutöver bara består av den likaledes explicita uppsatsen, som dock av genreskäl vare sig publicerats eller omtalats i någon större utsträckning, samt av en roman som aldrig uppfattats som moderniseringskritisk, så är det knappast förvånande att detta tema fått begränsad uppmärksamhet i beskrivningar och analyser av Rydbergs författarskap.

En annan placering av kapitlet kunde också ha berett Hedberg ett viktigt tillfälle att diskutera sin egen tolkning i relation till andra traditioner, utan att kategoriskt avfärda dessa. Mitt intryck av det första kapitlet är, tvärtom Hedbergs avsikter, att det är på goda grunder som det förment moderniseringskritiska i Rydbergs författarskap har hamnat i skymundan. Och därmed har förstås en potentiell dramatik i framställningen gått förlorad.

Avhandlingens andra kapitel, ”Diktens åskådliga form”, behandlar romanen *Vapensmeden. Hägringar från reformationstiden* och är det överlägset mest omfattande (77 sidor). Romanen, som blev Rydbergs sista, utkom i november 1891, det vill säga nästan samtidigt som hans andra diktsamling, vilken bland annat innehöll ”Den nya Grottesången”. Romanen blev en omedelbar försäljningssuccé – bara under den första månaden såldes 5 000 exemplar.

Vapensmeden är, åtminstone på ytan, en historisk roman som utspelar sig i och kring Jönköping under 1500-talets reformation. Huvudperson är den fridsamme vapensmeden Gudmund, som tillsammans med vännerna Svante harpolekare, kyrkoherde Sven och franciskanermunken Mattias möts i samfundet ”Fritt ur hjärtat” för att tala om politik, vetenskap, religion och konst. Samfundet och Gudmund representerar allt det som är gott – humanitet och tolerans, bildning och pietet för det förflutna. Främsta motpolen till detta

är Gudmunds son Lars, som utbildar sig till lutheransk präst. Lars är en despot – dogmatisk, obildad, egoistisk och hänsynslös. Efter sin utbildning återvänder Lars till hemmet bestämd att ersätta fadern som familjen Gudmundssons överhuvud, och till detta hör att begränsa faderns värld och frihet: allt som uppskattas och respekteras av Gudmund försöker Lars förstöra – bland annat bränner han faderns målningar och hugger ner gårdens värdräd. På detta och andra sätt gestaltar romanen en infekterad konflikt mellan tradition och förändring – en konflikt vars symboliska och berättartekniska beståndsdelar Hedberg studerar på detaljnivå.

Hedbergs tes är att Rydbergs syfte med romanen "varit att skapa opposition mot den pågående moderniseringsprocessen" (s. 72). Tolkningen har två teman: romanen beskrivs dels som en *motståndshandling* – som en varningsskrift mot moderniseringen, dels som ett *tankeexperiment* – att Rydberg använder romanen för att pröva möjliga alternativa samhällsideal, samt att skrivandet för Rydberg fungerade som ett sätt att tänka.

Inledningsvis redogör Hedberg för romanens tillkomst och handling, för Rydbergs uttalanden om den, samt för dess mottagande. Därefter genomförs en ingående analys av berättelsens uppbyggnad. Med hjälp av Greimas aktantmodell diskuterar Hedberg hur relationerna mellan romanens gestalter och deras olika funktioner i berättelsen kan förstås. Med andra narratologer som Gérard Genette och Mieke Bal diskuterar han bland annat hur läsaren genom "intern fokalisation" tvingas se händelser ur en specifik karaktärs perspektiv, och hur berättarens, och således även läsarens, sympatier knyts till de aktörer som företräder traditionen. I analysen lyfts även fram hur berättelsen är fylld av "inre korrespondenser" och "speglingseffekter", att exempelvis en första beskrivning av Gudmunds värdräd svarar mot en senare beskrivning av dess nedfällning. Vidare uppmärksammas romanens "intertexter", dess referenser till litteratur och konst, och berättelsens "rytm", hur dess tempoväxlingar kan förstås i relation till berättelsens konflikt. Kapitlet diskuterar också hur gestaltningar av olika tillflyktsorter eller fristäder bidrar till en pessimistisk stämning i förhållande till förändringen/moderniseringen. Med hjälp av Bachtins "kronotopbegrepp" uppmärksammas hur tidsliga och rumsliga förhållanden har betydelse för berättelsen, och hur en rörelse bort från ett idylliskt tillstånd och en cyklisk tid präglar romanens gestaltning av det ideala. Slutligen presenterar kapitlet, bland annat med

hjälp av Martin Kylhammars diskussion av pastorala kompositionsmonster, hur skildringen av romanens avslutande skådeplats, Slatteborg, kan förstås i termer av en utopi eller en tragisk pastoral.

Kapitlet rymmer många fina iakttagelser om den aktuella romanens struktur, komposition och berättartekniker, och utgör såtillvida ett bidrag till kunskapen om Rydbergs litterära tekniker (ett område som utpekats som underutvecklat i forskningsöversikten). Inte desto mindre är det klart på vilket sätt denna kunskap skulle vara ägnad att belysa det som lyfts fram som kapitlets och avhandlingens centrala problem: hur romanen kan sägas fungera som en motståndshandling, att den skulle ha en moderniseringskritisk agenda, eller hur Viktor Rydberg utvecklad politiskt.

I inledningen sägs att avhandlingens syfte kan uppnås "endast genom en grundlig analys av hans [Rydbergs] litterära metoder" (s. 14). Men på vilket sätt en undersökning av författarens litterära metoder skulle kunna ge kunskap om densammes politiska inställning förklaras inte. Därtill är förstås möjligheterna att "åstadkomma en alternativ bild av Viktor Rydbergs politiska utveckling" oändliga, eftersom den olyckliga syftesformuleringen knappast förutsätter tillämpningen av en vetenskaplig metod eller ett empiriskt grundat arbete. Över huvud taget är frågan om i vilken mån det alls är rimligt att säga något om författarens politiska övertygelser utifrån innehåll och strukturer i en roman och en uppsats, något som aldrig diskuteras.

Syftet med kapitlet om *Vapensmeden* sägs vara att "noggrant beskriva romanens struktur och hur denna kan förmodas påverka mottagaren" (s. 72). Samtidigt påstås några sidor tidigare att avsikten med samma kapitel är att beskriva och analysera Rydbergs "ideologiska position" (s. 66). Här framträder med andra ord konturerna av en formalistisk eller strukturalistisk kunskapssyn vars epistemologiska konsekvenser avhandlingen aldrig redogör för. Om Hedberg menar att information om Rydbergs ideologi blir tillgänglig via textens "sekundära mening", dess språkliga form, snarare än i dess idéinnehåll så är detta ingenting som han förklarar. Avhandlingen saknar all teoridiskussion, och använder de narratologiska och retoriska begreppen metaforiskt, vilket kanske hade varit oproblematiskt om dess ärende varit begränsat till att bidra med kunskap om Rydbergs litterära metoder och om de aktuella verkens strukturer och argumentationsmonster. Men avhandlingens problem är inte definierat som internt estetiskt, utan som externt

och kontextuellt. Om det är Rydbergs inställning till och idéer om sociala och politiska samhällsförändringar som avhandlingen ska ge ny kunskap om och förståelse av, så aktualiseras förstås texternas innehåll samt uppgiften att förklara *vilka* idéer Rydberg förmedlar och *varför*. Det räcker således inte att angripa formen och studera "hur Rydberg driver idéer" eller "hur han lägger fram sitt ärende som författare" (s. 14). Inte minst på grund av dessa oproblematiserade glidningar mellan form och innehåll, mål och metod, litteratur och samhälle, författare och verk framträder avhandlingen som splittrad och svårbegriplig.

Den ingående analysen av romanens uppbyggnad och inre organisation, som i sig framstår som gedigen, visar följaktligen *hur* den centrala konflikten mellan tradition och förändring är konstruerad rent berättartekniskt, men inte *vad* striden mellan katolicism och lutheranism, mellan Gudmund och Lars osv. skulle anspela på i Rydbergs samtid. Den ger inte heller några ledtrådar till *varför* berättelsen alls bör betraktas som något annat än en historisk roman om just 1500-talets religiösa spänningar. Bortsett från vad som möjligen kan tolkas som hänsyftningar på arbetstidsreglering, kvinnlig rösträtt och massproducerade bilder, för ingenting i romanen tanken till det slutande 1800-talets samhällsutveckling. Hedberg värjer sig också mot att *Vapensmedens* moderniseringskritik skulle vara av något gripbart slag. I jämförelse med "Grottesångens" industrikritik menar han att romanens moderniseringskritik "är betydligt bredare, och därför svårare att begränsa till en reaktion på konkreta historiska fenomen" (s. 66). Samtidigt blir det än mer oklart på vilket sätt Hedberg menar att romanen har ett samtidskritiskt budskap – mot vad skulle den "väcka opposition"? Ordet "modernisering" framstår här snarast som en lösryckt metafor för det förändringstema som romanen gestaltar.

Den svävande begreppsanvändningen är också märklig i relation till det sätt på vilket avhandlingen ramar in de båda verk som studeras. *Vapensmeden* och "Den hvita rasens framtid" representerar förstås olika genrer och delvis skilda sidor av Rydbergs verksamhet som skribent – den friare skönlitterära formen och den sakligare vetenskapliga framställningen. Hedberg menar dock att texterna var underkastade ett gemensamt övergripande syfte: att varna läsare i olika samhällsskikt för moderniseringens ödesdigra följder. Detta med hänvisning till en recension som Rydberg skrev 1864, i vilken han talar om litteraturens praktiska ändamål, hur "dik-

tens åskådliga form" – en skönlitterär gestaltning med tendens – kan nå en större publik och därmed har större möjligheter att påverka, än "det abstrakta resonemanget", det vill säga en saklig framställning för en mer bildad publik.

Rydbergs formuleringar återfinns i avhandlingens kapitelrubriker, och är passande såtillvida att den sällan publicerade eller omtalade uppsatsen uttryckligt adresserade samhällets "ledande klasser", medan *Vapensmeden*, som länge var den mest spridda av Rydbergs romaner, nådde en betydligt större och bredare publik. Men beträffande det gemensamma budskap som Hedberg tillskriver texterna är denna indelning besynnerlig. Texterna uppvisar nämligen ett omvänt förhållande till det "åskådliga" respektive "abstrakta". Uppsatsens moderniseringskritik är explicit och konkret, medan romanens, om den alls innehåller någon sådan, i bästa fall kan beskrivas som diffus och abstrakt. Om Rydberg, vilket Hedberg tycks mena, skulle ha haft en genreövergripande strategi för att i olika samhällsskikt "skapa opposition mot den pågående moderniseringsprocessen" (s. 72), så framstår romanen som ett kapitalt misslyckande eftersom dess ärende i så fall undgått tusentals läsare under mer än hundra år. Mer sannolikt är att Hedbergs idé om romanen som samhällspolitiskt redskap inte bara innebär ett underskattande av dess receptionshistoria, utan även av författarens litterära gestaltungsformförmåga.

Hedbergs teser förblir oförändrade trots att de i stort sett bara vilar på ett fåordigt uttalande av Rydberg som antyder att romanen skulle ha haft ett dolt syfte, samt på ett slags litterärt program som författaren formulerade i olika sammanhang. Rydbergs kommentar till *Vapensmeden* påträffas i ett brev till hans tyska översättare några månader efter att romanen utkommit i Sverige. Där säger Rydberg att han "icke åsyftat att skriva en 'historisk roman' i vanlig mening, utan något annat och behöfligare" (s. 74). Hedberg påpekar själv att uttalandet är diffus och öppet för tolkningar, men menar ändå att det är rimligt att betrakta som en antydning om Rydbergs syn på dikten som samhällspolitisk handling. Här anknyter Hedberg också till uppsatsen "I halfslummern" (1893), som Rydberg, enligt Karl Warburgs utsago, skulle ha skrivit för att bemöta den kritik som hade riktats mot romanens karaktärsteckning. I uppsatsen presenterar Rydberg en idé om att skönlitteraturen, för att kunna påverka världen i en bättre riktning, bör skildra hur det goda tvingas ge vika för det onda. Den tragiska

gestaltningen, menade han, skulle väcka sympati och känslomässigt engagemang. Dessa tankar, menar Hedberg, utgör ett litterärt program för det skönlitterära verket som motståndshandling, ett program som han anser att ”*Vapensmeden* förverkligar” (s. 75).

Förutom att det framstår som bakvänt att beskriva en två år senare uppsats som ett program för romanen, är det också oklart på vilka grunder Hedberg väljer att karakterisera *Vapensmeden* som en motståndshandling istället för en försvarsskrift. Skillnaden kan tyckas obetydlig, men den har, givet avhandlingens syfte och material, konsekvenser för vad som är möjligt att säga om Rydbergs politiska inställning. Om romanen framställs som en motståndshandling avsedd att ”skapa opposition mot den pågående moderniseringsprocessen”, så är detta något som tycks främja en beskrivning av Rydberg såsom aktivistisk och progressiv kritiker, medan han snarare framträder som konservativ och resignerad om den istället beskrivs som en försvarsskrift för de traditioner och värderingar som gestaltas som hotade. Å andra sidan, om romanens uppgift, som Hedberg menar, var att varna för och väcka motstånd mot något så allmänt som ”den pågående moderniseringsprocessen” så kan förstås även detta tolkas som ett uttryck för en reaktionär ståndpunkt snarare än för en mer frisinnad kritik av några specifika aspekter av författarens samtida samhälle.

Utän att alls komma in på denna problematik nämner Hedberg i ett kort avsnitt hur *Vapensmeden*, till skillnad från många andra av Rydbergs berättelser, är ”formad som ett försvar snarare än ett anfall”, och att den kan betraktas som en ”defensiv beskrivning av en ideologi under belägring” (s. 82). Det är även på detta sätt romanen nästan uteslutande har lästs, vilket Hedbergs genomgång av eftermälet (s. 47–60) och det samtida mottagandet (s. 76–80) visar med all önskvärd tydlighet. *Vapensmeden* har uppfattats som ett lugnt och harmoniskt försvar för Rydbergs humanistiska livshållning, hans kulturella och religiösa värdegrund, inte som ett stridbart debattinlägg eller som en protest mot det moderna samhället. Ändå väljer Hedberg att fortsättningsvis uteslutande omtala romanen som en motståndshandling och en varningsskrift. Förutom argument för varför detta skulle vara en rimlig tolkning, saknas här även en självklar diskussion av hur tidigare forskare uppfattat romanen. Vad talar för Hedbergs motståndshandling, i förhållande till exempelvis Örjan Lindbergs och

Gösta Löwendahls syn på romanen som ett försvar för respektive en lovsång till ”den egna torvan”, eller i relation till vad Stig Håkansson betecknat som romanens ”traditionalism” (Lindberger 1938, Löwendahl 1954 resp. Håkansson 1938)?

En viss nyansering sker när Hedberg konstaterar att romanen ”inte fått spela den roll som den ursprungligen tycks ha varit ämnad för” (s. 113) och när han talar om *Vapensmedens* ”begränsade effektivitet som motståndshandling” (s. 117). Men samtidigt framstår det som ännu underligare att Hedberg aldrig överväger andra tolkningar och beskrivningar av romanen, än just denna. I praktiken innebär detta att Rydbergs vagt uttryckta intentioner tillmätts en helt oproportionerlig betydelse, samtidigt som romanens mer än hundraåriga receptions-historia avfärdas som ett falsarium. Det förefaller snarast som om Hedberg är på jakt efter en *egentlig* text, och att han vill visa hur romanen *borde* ha skrivits och lästs. Tvärt emot den rimliga föresatsen att studera texterna ”på deras egna villkor, utifrån deras egna historiska förutsättningar” (s. 15), framträder hans tolkning närmast som ett korrektiv till romanens reella receptions-historia.

Det är svårt att förstå varför Hedberg så envist framhårdar i sina bestämda tolkningar av romanens uppsåt och budskap, när vare sig den uppenbart mångtydiga berättelsen eller Rydbergs vagt formulerade intentioner lämpar sig för några rigida slutsatser. Avhandlingens idéer om romanen som moderniseringskritisk, och om den despotiske lutheranen Lars som en representant för ”den moderna människan” (bl.a. s. 88, 141), hade givetvis tjänat på att relateras till tidigare tolkningar av textens eventuella samtidsärende. Nu nämner Hedberg aldrig att andra har uppfattat polemiska inslag av såväl litterärt som religiöst slag. I beskrivningen av Lars har man sett drag av radikala företrädare på dessa områden, främst August Strindberg och den religionsfientlige agitatorn Viktor Lennstrand (bl.a. Holmberg 1935, Löwendahl 1954 och Lindberger 1938). Men alldeles oavsett om romanen skulle ha en udd riktad mot åttitalisternas negativa inställning till tradition och pietet, och/eller mot Rydbergs meningsmotståndare i den fortsatta debatten om *Bibelns lära om Kristus* (1862), så är det väsentliga att ingenting kan sägas med säkerhet. Samtidigt förefaller det osannolikt att den troende och teologiskt engagerade Rydberg skulle ha utnyttjat en historisk religiös konflikt som metafor för att säga något mer allmänt moderniseringskritiskt till sin alltmer sekulariserade samtid.

Avhandlingen och i synnerhet kapitlet om *Vapensmeden* skulle på alla sätt ha tjänat på att tillämpa ett mer prövande och frågande förhållningsätt till såväl primärtexter som sekundärlitteratur, och till vad som är möjligt att säga utifrån det material som studeras. En fullt rimlig utgångspunkt hade varit att undersöka huruvida *Vapensmeden* bär spår av den moderniseringskritik som Rydberg samtidigt gav uttryck för i "Den nya Grottesången" och senare i "Den hvita rasens framtid". Istället för en dåligt underbyggd och tvärsäker tolkning av romanens uppsåt och budskap hade det varit intressant med en diskussion av *möjliga* paralleller till de andra verken, samtidigt som de uppenbara skillnaderna och stora oklarheterna hade uppmärksamats. Jag har även efterfrågat ett aktivt förhållningsätt till tidigare tolkningar av romanen, samt inte minst en kritisk distans till Rydbergs intentioner och till hur dessa också i tidigare forskning bildat en förförståelse om romanens tolkningsmöjligheter. Kanske hade det perspektiv som Hedberg anlägger mot slutet av kapitlet, om romanen som tankeexperiment, fungerat bättre som utgångspunkt för hela analysen av *Vapensmeden*. Det kunde ha möjliggjort en mer förbehållslös undersökning av vilka ideal och idéer som är möjliga att upptäcka i romanen och hur dessa kunde förstås i relation till aktuella frågor i Rydbergs samtid.

Många av de problem som jag menar att avhandlingens andra kapitel präglas av, saknas helt i dess tredje och avslutande kapitel. Till skillnad från det föregående kapitlet behandlar det tredje en text med ett mycket explicit budskap, varför Hedbergs teser och slutna framställningsätt inte på samma sätt utgör ett hinder för analysen.

Avhandlingens sista kapitel, "Det abstrakta resonemang", behandlar alltså uppsatsen med den idag obehagligt klingande rubriken "Den hvita rasens framtid". Den publicerades första gången 1895, ett par månader efter Rydbergs död, som förord till den svenska översättningen av sociologen Benjamin Kidds bok *Social Evolution* (1894).

I uppsatsen tecknar Rydberg en mörk bild av industrialiseringens tidevarv. Europas befolkning, menar han, håller på att gå under. De moderna storstäderna erbjuder usla levnadsförhållanden, med utbredd alkoholism och sjukdomar. Den kapitalistiska konkurrensen kräver alltjämt mer arbetskraft och städerna förvandlas till "förbränningshårdar för mänsklig livskraft". De både fysiskt och moraliskt allt svagare européerna duger snart inte till hårt arbete, försvar eller fortplantning. Därför

menar Rydberg att de europeiska fabrikererna snart kommer att fyllas av kinesiska gästarbetare. Kineserna beskrivs som flitiga, och såväl fysiskt som moraliskt överlägsna, vilket beror på att de lever i ett agrart samhälle med en religiös värdegrund där man värnar om familj och förfäder. Men också Kina är på väg att utvecklas till en industristat, och Rydberg förutspår att ett ekonomiskt krig kommer att stå mellan Asien och Europa, mellan den "gula rasen och den hvita". Europa, menar Rydberg, kommer att förlora denna strid, vilket är befolkningens enda utsikt till räddning, samtidigt som han beklagar vad segraren Kina kommer att gå till mötes. Europas pånyttfödelse kan bara ske om man tvingas upprätta ett hållbart samhälle med självägande bönder och småskalig produktion. Istället för den egoistiska och genom darwinismen legitimerade kampen för tillvaron måste drivkraften vara samarbete, och en ny känsla av enhet mellan de levande och de ännu inte födda måste komma till stånd.

"Den hvita rasens framtid" fick stor uppmärksamhet i samtiden, inte minst på grund av Rydbergs död och att uppsatsen antogs vara ett av hans sista arbeten – den beskrevs ofta som författarens "testamente". Mottagandet var blandat: en del menade att Rydberg var överdrivet pessimistisk, andra att han kom med ett viktigt varningsord.

I kapitlet redogör Hedberg inledningsvis för uppsatsens tillkomstsituation, dess mottagande och dess relation till Benjamin Kidds bok. Därefter analyseras uppsatsens argumentationsmönster, och med retoriska termer beskrivs hur Rydberg för fram sitt budskap. Exempelvis hur han i uppsatsens inledning etablerar ett starkt *ethos*, som ödmjuk och ansvarsställande, samt att han smickrar uppsatsens tänkta läsare – folkets "ledande klasser". Hedberg konstaterar också att uppsatsen kan hänföras till den *epideiktiska* genren inom retoriken, dvs. att dess syfte är att stärka uppslutningen bakom de värderingar som förs fram. Vidare uppmärksammas hur Rydberg växlar argumentationsmönster, t.ex. att uppsatsen inledningsvis domineras av förnufts-baserad *logos*-argumentation och statistik, medan den kritiska situationen i Europa framställs med stegrad intensitet, fler metaforer och *pathos*-effekter, eftersom det är här läsaren ska manas till känslomässigt engagemang. Till de retoriska greppen hör också bruket av metaforer, och Rydberg använder flera av de bildkluster som var aktuella i tidens degenerationsdiskurs, såsom härden, blodet och farsoten, vilka betonade det moderna samhället som ett sjukdomstillstånd. Slutligen diskuteras

den framtidsvision som presenteras i uppsatsen, där det alternativa idealsamhället tecknas som en agrar gemenskap med självvägande bönder. ”Den hvita rasens framtid”, konstaterar Hedberg, innehåller både civilisations- och kulturkritiska resonemang, dvs. den riktar sig både mot materiella förändringar och uttrycker ett missnöje med rådande normer och värderingar i samhället. Rydberg, menar Hedberg, är inte reaktionär i sin civilisationskritik. Ifråga om den materiella moderniseringen uttrycker Rydberg ett visst hopp, medan han är mer pessimistisk som kulturkritiker, och Hedberg hävdar att Rydbergs vision kan beskrivas i termer av en ”moralisk utopi”, där ett bättre samhälle blir möjligt först om normer och värderingar förändras, där egoismen ersatts av samhörighetskänsla. För Rydberg inkluderade detta inte minst den kristna läran, religionens etiska makt över individen.

”Den hvita rasens framtid” är på många sätt en välfunnen text för att belysa Rydbergs förhållande till aktuella samhällsfrågor kring 1890. Avhandlingens behandling av texten är också genomgående intressant och väl underbyggd. Analysen av uppsatsens retoriska grepp och argumentationsmönster kompletteras här av en bred contextualisering av de historiska sammanhang inom vilka uppsatsen på olika sätt rör sig. Det handlar om Kidds bok och om hur den erbjöd ett slags evolutionsvetenskaplig apologi för den kristna tron, ett budskap som Rydberg kunde förväntas sympatisera med. Hedberg diskuterar hur Rydbergs användning av Kina såsom hot och förebild kan förstås i relation till samtida föreställningar om Kina. Han visar också hur Rydberg anknyter till etablerade metaforer inom sekelskiftets samhällskritiska diskurs, och för en viktig diskussion om hur Rydbergs rasbegrepp kan förstås. Till det mest intressanta hör genomgången av hur Rydberg använder de källor på vilka han grundar sin dystra samhällsdiagnos. Uppsatsen, påpekar Hedberg, utgör i stor utsträckning en sammanfattning av samtida debattinlägg. Och genom att granska de nio namngivna skrifter som Rydberg hänvisar till, bland andra Eugène Simon, Emile Barbé och Walter Frewen Lord, kan Hedberg tydligt åskådliggöra hur Rydberg tämligen frikostigt och konsekvent förvränger innehållet i den litteratur som han stödjer sina teser på.

Till skillnad från behandlingen av *Vapensmeden* förhåller sig Hedberg här genomgående aktivt till tidigare tolkningar av uppsatsen. Här finns också sentida analyser av ”Den hvita rasens framtid” som avhandlingens utnyttjar och på olika punkter nyans-

rar och kompletterar (t.ex. Lundberg 1996 och Lindén 2005). Möjligen kan man här, liksom på andra ställen i avhandlingen, sakna referenser till annan relevant idéhistorisk forskning såsom Kjell Jonssons *Vid vetandets gräns* (1987) och Torsten Gårdlunds *Industrialiseringens samhälle* (1955), vilka båda även behandlar Rydberg (den senare till och med ”Den hvita rasens framtid”). Analysen kunde också med fördel ha inkluderat en mer utvecklad diskussion om statistikens samtida betydelse som modernt vetenskapligt verktyg. Rydberg utnyttjar som sagt statistik för att stärka sin argumentation, men i andra sammanhang kunde man förvänta sig att moderniseringskritikern Rydberg skulle ha förhållit sig avvisande till det kvantitativa och positivistiska ideal med vilket statistiken var förknippad. Nu menade exempelvis Gustaf Steffen att Rydberg med sin uppsats framträtt som en föregångare för sociologin i Sverige (not 565). Även med tanke på Rydbergs vänskap med Urban von Feilitzen kunde det ha varit intressant med ett resonemang kring Rydbergs kontakter med och förhållningssätt till statistiken. Här finns också gott om relevant forskning som Hedberg kunde ha tagit hjälp av (t.ex. av Henrik Höjer, Per Wisselgren och Karin Johannisson).

Också som kontrast till avhandlingens föregående kapitel förhåller sig Hedberg i samband med ”Den hvita rasens framtid” på ett helt annat sätt till receptionsmaterialen. Här tillmåtar han således de samtida läsarnas reaktioner ”stor betydelse för en korrekt förståelse av ’Den hvita rasens framtid’ – det var ju de som skulle påverkas av ’avhandlingens’ teser” (s. 150). I anslutning till *Vapensmeden* formulerar Hedberg förvisso en liknande ambition att ”ta hänsyn till läsarnas reaktioner” (s. 73), men i praktiken används detta material snarast i syfte att visa vad läsarna missförstått, och Hedberg framstår som mer intresserad av hur romanens struktur ”kan förmodas påverka mottagaren” (s. 72), än av hur den och romanens innehåll faktiskt gjorde det. Möjligen kunde redogörelsen för uppsatsens reception och spridning också ha inkluderat exempel på hur Rydbergs text användes i publika föreläsningar som tog sin utgångspunkt i Kidds verk (bl.a. av Carl von Bergen i Vetenskapsakademien 1896), och något om uppsatsens och Rydbergs betydelse för att artikulera frågan om den ”gula faran” i Sverige (Rydbergs text nämns exempelvis under detta uppslagsord i *Nordisk familjebok* 1909). Men på det hela taget är bearbetningen av Rydbergs uppsats och dess historiska sammanhang förtjänstfull, och kapitlet utgör utan tvekan avhandlingens främsta bidrag.

Andreas Hedbergs avhandling är språkligt välformulerad och har den goda ambitionen att angräpa litteraturen tematiskt utifrån dess relationer till det omgivande samhället, vilket inkluderar en bred contextualisering av verkens inre och yttre sammanhang samt ett genomgående receptions-perspektiv. Ur formell synpunkt är avhandlingen välarbetad. Det är bara i ljuset av dess övriga noggrannhet och detaljrikedom som det är lite förvånande att välkända signaturer som -pt- (Hans Emil Larsson) och Jacqueline (Jacobine Ring) inte har avkodats. Den senare är en av mycket få kvinnliga aktörer i samband med Rydbergreceptionen, samt i avhandlingen över huvud taget, och kunde bland annat därför ha förtjänat att lyftas fram. I detta sammanhang vill jag också påpeka att Hedbergs resonemang angående *Vapensmeden* som tankeexperiment (särskilt i anslutning till exemplet Hærén, s. 137), kunde ha kvalificerats om han tagit del av de korrekturen i Nordiska museets arkiv som visar att Rydberg gjorde väsentliga ändringar och tillägg i romanen kort före publiceringen (även i diktsamlingen och "Grottesången" genomfördes omfattande strykningar och tillägg i sista korrekturen). Sammanfattningsvis uppfattar jag alltså den perspektivrika läsningen av "Den hvita rasens framtid" som avhandlingens starkaste del. Men även de berättartekniska och retoriska analyserna är i sig väl genomförda, och som kartläggning betraktad är bibliografin över 1900-talets Rydbergutgivning värdefull.

Utöver detta lämnar avhandlingen mycket övrigt att önska, och många av de synpunkter jag anfört ovan kan sammanfattas med att avhandlingens övergripande problem är dess avsaknad av just problem. Till att börja med presenteras aldrig någon analytisk forskningsfråga som klargör vilken kunskap man kan förvänta sig att avhandlingen ska bidra med, varför denna kunskap behövs, och på vilket sätt de ingående delundersökningarna är ägnade att åstadkomma detta. Ingenstans förs några resonemang kring val av empiriskt material, metoder eller avgränsningar. Det närmaste Hedberg kommer sådana formuleringar är då han hävdar att de båda Rydbergverk som avhandlingen behandlar "förtjänar att lyftas fram" (s. 16). Men vare sig detta, eller att delar av Rydbergs författarskap "fallit i glömska" (s. 29) utgör förstas ett vetenskapligt problem.

Det framstår närmast som om avhandlingens framställningssätt med ett antal teser som aldrig utvecklas eller utmanas, har valts för att undvika pro-

blematiseringar, oklarheter och frågor utan givna svar. Trots det emellanåt mycket mångtydiga materialet, innehåller avhandlingen inte ett enda frågetecken som skrivits av avhandlingsförfattaren själv. I min läsning leder detta till att jag uppfattar avhandlingens två första kapitel som styrda av en agenda, snarare än drivna av en vetenskaplig ambition att undersöka, förklara och förstå, vilket medför att de i stor utsträckning saknar trovärdighet i sina slutsatser.

En studie av Viktor Rydbergs samhällskritik, och av hur olika ideal och hotbilder framträder i hans författarskap, kunde vara relevant för forskare inom vitt skilda discipliner, intresserade av det sena 1800-talets kulturella, sociala och politiska förändringar. Andreas Hedbergs avhandling har en mer begränsad räckvidd, och utgör ett bidrag till Rydbergforskningen främst genom sina kartläggande inslag och sina metoder (Rydbergs litterära tekniker), inte genom de kunskapsanspråk som dess teser postulerar om författarens politiska utveckling eller författarskapets nyorientering.

Andreas Nyblom

Astrid Regnell, *Att se stjärnor på ljusa dagen. Förvandling och försoning i August Strindbergs En blå bok*. Ellerströms. Lund 2009.

Astrid Regnells avhandling är en undersökning av August Strindbergs *En blå bok*, som kom ut i fyra delar mellan 1907 och 1912. Avhandlingens mål, skriver författaren, är "att söka ett mönster som binder ihop Strindbergs spekulationer i så olika ämnen som till exempel kilskriftens betydelse, avstånden till stjärnorna, kvinnans svärbemästrade karaktär och frågan hur man ska förstå Kristi ställföreträdande lidande" (s. 17). Detta mönster hittar hon i den alkemiska förvandlingen. Regnells avhandling är disponerad i sju delar. I introduktionen definierar författaren studiens syfte och sina metodologiska grundval, framställer de hypoteser som hon kommer att undersöka samt redovisar den tidigare forskningen. Boken avslutas med ett kapitel om Strindbergs religion.

Av bokens huvuddel är det första kapitlet en diskussion av Strindbergs förankring i den esoteriska traditionen, det andra en genreteoretisk undersökning av *En Blå bok* mot fonden av den andakts- och väckelselitteratur som författaren läste. De övriga delarna kan sägas vara strukturerade efter ett tema-